

POSTANOWIENIE

25 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska (przewodniczący)

SSN Dariusz Pawłyszczce (sprawozdawca)

SSN Mariusz Załucki

na posiedzeniu niejawnym 25 czerwca 2024 r. w Warszawie

na skutek skargi kasacyjnej I. B.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 24 maja 2021 r., I ACa 208/20,

wydanego w sprawie z powództwa A. K., E. W.

i G. K.

przeciwko I. B.

o ochronę dóbr osobistych,

**odracza rozpoznanie sprawy i przedstawia do rozstrzygnięcia
składowi 7 sędziów Sądu Najwyższego zagadnienie prawne:**

**Czy więź uczuciowa członka rodziny dziecka stanowi dobro
osobiste i korzysta z ochrony na podstawie art. 24 § 1 w zw. z art.
23 k.c.?**

Dariusz Pawłyszczce

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Mariusz Załucki

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 4 grudnia 2019 r. Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej, w zakresie istotnym dla rozpoznania skargi kasacyjnej:

1) zakazał pozwanej matce małoletniej podejmowania działań uniemożliwiających powodowemu ojcowi małoletniej utrzymywanie kontaktów z córką co najmniej w wymiarze i formie określonych ugodą z 17 września 2015 r. zawartą przed sądem opiekuńczym;

2) zakazał matce dziecka rozgłaszania nieprawdziwych informacji o ojcu dziecka, w szczególności nazywania go „ćpunem”, „narkomanem”, „pedofilem” i „zbozczeńcem”, oraz nakazał pozwanej przeproszenie powoda listem poleconym za te naruszenia jego czci;

3) zasądził od matki dziecka na rzecz ojca dziecka 11 000 zł tytułem zadośćuczynienia za naruszenie prawa powoda do życia rodzinnego oraz jego czci;

4) zakazał matce dziecka podejmowania działań uniemożliwiających powodowej małoletniej siostrze przyrodniej dziecka (reprezentowanej przez swoją matkę, partnerkę powodowego ojca) utrzymywanie kontaktów z siostrą.

Sąd drugiej instancji wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację pozwanej matki dziecka w zakresie powyższych rozstrzygnięć z wyjątkiem zadośćuczynienia, które zmniejszył do kwoty 5000 zł.

Sąd Apelacyjny przyjął za własne ustalenia Sądu pierwszej instancji i ustalił dodatkowo, że postanowieniem z 3 grudnia 2020 r., II Ca 1196/19, wydanym w połączonych sprawach opiekuńczych dziecka wniesionych odrębnie przez ojca i matkę dziecka już po zawarciu ugody z 17 września 2015 r., Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej na nowo ustalił kontakty ojca z dzieckiem oraz zobowiązał rodziców dziecka do podjęcia warsztatów kompetencji rodzicielskich.

Sądy obydwu instancji uznały prawo do życia rodzinnego, a w szczególności do więzi z dzieckiem, za dobro osobiste w rozumieniu art. 23 k.c., podlegające ochronie na podstawie art. 24 k.c., a doznanie krzywdy na skutek naruszenia tego dobra za uprawniające do zadośćuczynienia na podstawie art. 448 § 1 k.c. Sąd Apelacyjny uznał, że więź ojca z córką *„w wyniku długiego okresu przerwy w kontaktach, zainicjowanej i przeprowadzonej przez pozwaną, uległa rozwiązaniu i obecnie sądowe orzeczenia zmierzają dopiero do jej stopniowej restytucji”*. Sąd ten zmniejszył zadośćuczynienie zasądzone przez Sąd Okręgowy ze względu na bierność ojca w egzekwowaniu, w trybie art. 598¹⁵ i nast. k.p.c., ustalonych ugodą lub orzeczeniem sądu kontaktów z dzieckiem

Pozwana matka dziecka zaskarżyła skargą kasacyjną wyrok Sądu drugiej instancji w części oddalającej jej apelację. Skarżąca zarzuciła:

1) naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., przez pominięcie faktu, iż w chwili zamknięcia rozprawy apelacyjnej ugoda z 17 września 2015 r., do której treści odwołuje się pozostawione w mocy rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji, utraciła byt prawny na mocy postanowienia Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej z 3 grudnia 2020 r.;

2) naruszenia prawa materialnego:

a) art. 23 i 24 § 1 k.c. przez uznanie więzi rodzica z dzieckiem za dobro osobiste podlegające ochronie na podstawie tych przepisów;

b) art. 488 k.c. przez uznanie, że roszczenie określone w tym przepisie przysługuje w razie naruszenia więzi rodzinnej, ponieważ roszczenie to przysługuje wyjątkowo, gdy dochodzi do niemożności nawiązania i utrzymywania kontaktu właściwego dla więzi dziecka z rodzicem, czyli naruszeniem dobra osobistego w rozumieniu art. 448 k.c., w odniesieniu do więzi rodzinnych, jest pozbawienie pokrzywdzonego tej więzi, a nie jej ograniczenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznając skargę kasacyjną Sąd Najwyższy - w obecnym składzie - powziął wątpliwość co do tego czy można uznać, że więź uczuciowa członka rodziny dziecka stanowi dobro osobiste.

W tej kwestii zapadły dwie sprzeczne uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego. Pierwsza z nich, z 27 marca 2018 r., III CZP 60/18, z dwoma zdaniem odrębnymi, jest oparta na założeniu, że więź rodzinna jest dobrem osobistym. Kolejna, z 22 października 2019 r., I NSNZP 2/19, neguje tę tezę. Żadna z tych uchwał nie ma mocy zasady prawnej.

W uchwale z 22 października 2019 r. za najważniejszy argument przeciwko kwalifikowaniu więzi rodzinnej jako dobra osobistego uznano naturę dóbr osobistych, które przysługują każdemu człowiekowi z samego faktu istnienia. Według uchwały „*zaprzeczeniem osobistego charakteru dobra jest jego oparcie na związku z innym podmiotem, a więc na relacji interpersonalnej, czy na stosunku prawnym*”. W uzasadnieniu powołanej uchwały Sąd Najwyższy szczegółowo omówił zagadnienie, ustosunkował się do uchwały z 27 marca 2018 r. i literatury

przedmiotu oraz dokonał analizy historycznej stanu prawnego i orzecznictwa zapadłego do chwili podjęcia uchwały. Dlatego w niniejszym uzasadnieniu nie ma potrzeby szerszego omówienia tej kwestii, gdyż sprowadziłoby się to do streszczenia uzasadnienia uchwały.

Uchwała z 22 października 2019 r. nie rozstrzygnęła jednak istniejących w orzecznictwie wątpliwości w tej kwestii. Na tezie, iż więź rodzinna jest dobrem osobistym, zostały oparte wyroki SN: z 12 stycznia 2021 r., III CSKP 11/21, 11 marca 2022 r., II CSKP 214/22, z 23 marca 2022 r., II PSKP 96/21, z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 292/22, z 13 kwietnia 2023 r., II CSKP 991/22, z 30 stycznia 2024 r., II CSKP 1269/22, z 27 marca 2024 r., II CSKP 2244/22. W niektórych z tych orzeczeń uznano, że dobro osobiste w postaci więzi rodzinnej przysługuje nie tylko członkom rodziny, lecz także osobom bliskim, utrzymującym więź emocjonalną właściwą dla więzi rodzinnej.

Uznanie więzi rodzinnej za dobro osobiste w rozumieniu art. 23 k.c. nadal nie oznacza, że zakazanie na podstawie art. 24 § 1 k.c. matce dziecka uniemożliwiania kontaktów dziecka z ojcem i przyrodnią siostrą nie narusza tych przepisów. Należy rozważyć, czy przepisy *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Tytułu II *Pokrewieństwo*, działu IA *Rodzice i dzieci*, Rozdziału II *Stosunki między rodzicami a dziećmi*, Oddziału 3 *Kontakty z dzieckiem*, są przepisami szczególnymi w stosunku do przepisów *Kodeksu cywilnego* o dobrach osobistych. Możliwe są następujące relacje między tymi grupami przepisów (wszystkie przy założeniu, że więź rodzinna w ogóle jest dobrem osobistym):

1) przepisy K.r.o. o kontaktach z dzieckiem w całości wyłączają sferę kontaktów z dzieckiem z zakresu przepisów o dobrach osobistych, czyli prawo do kontaktów z dzieckiem (osobą małoletnią) nie jest dobrem osobistym żadnego członka rodziny lub innej osoby bliskiej, co wyklucza nie tylko roszczenie przeciwko osobie sprawującej pieczę nad dzieckiem o umożliwienie tych kontaktów, lecz także przyznanie zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. za uniemożliwienie lub utrudnianie kontaktów;

2) przepisy K.r.o. o kontaktach z dzieckiem wyłączają jedynie roszczenia przeciwko osobie sprawującej faktyczną pieczę nad dzieckiem wkraczające wprost w sferę kontaktów z dzieckiem (tj. o umożliwienie kontaktów), a pozostałe roszczenia z art. 24 § 1 i 2 oraz 448 k.c. powstają niezależnie od przepisów K.r.o.;

3) przepisy K.c. o dobrach osobistych i przepisy K.r.o. o kontaktach z dzieckiem są niezależne od siebie, tj. przepisy o kontaktach nie stanowią *lex specialis* w stosunku do przepisów o dobrach osobistych.

Zaskarżony wyrok wydaje się być oparty na trzecim rozwiązaniu. Sąd pierwszej instancji określając zakres kontaktów przysługujących powodowemu ojcu wprawdzie odwołał się do treści ugody zaakceptowanej przez sąd opiekuńczy, lecz prawo przyrodniej, młodszej siostry dziecka do kontaktów z także niepełnoletnią siostrą uznał mimo braku jakiegokolwiek orzeczenia sądu opiekuńczego w tym zakresie. Sąd drugiej instancji dostrzegł zastąpienie ugody w sprawie kontaktów postanowieniem sądu opiekuńczego odwoławczego w kolejnej sprawie, lecz nie zmienił rozstrzygnięcia w zakresie odwołującym się do ugody.

W skardze kasacyjnej nie został co prawda podniesiony zarzut rozpoznania żądań w zakresie kontaktów w niewłaściwym trybie, tj. w procesie zamiast w postępowaniu nieprocesowym opiekuńczym, to jak wiadomo samo rozpoznanie sprawy w niewłaściwym trybie nie prowadzi do nieważności postępowania i dlatego rozpoznając skargę kasacyjną Sąd Najwyższy nie oceniał zaskarżonego wyroku pod tym kątem. Rozważając relacje przepisów materialnoprawnych o dobrach osobistych i przepisów materialnoprawnych o kontaktach z dzieckiem – zdaniem Sądu Najwyższego – konieczne jest jednak zwrócenie uwagi na ich powiązanie z przepisami proceduralnymi. Kontakty z dzieckiem unormowane w K.r.o. są ustalane w trybie art. 582¹ k.p.c., czyli w postępowaniu nieprocesowym opiekuńczym uregulowanym w *Kodeksie postępowania cywilnego*, Części pierwszej *Postępowanie rozpoznawcze*, Księdze drugiej *Postępowanie nieprocesowe*, Tytule II *Przepisy dla poszczególnych rodzajów spraw*, Dziale II *Sprawy z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli*, Rozdziale 2 *Inne sprawy rodzinne oraz sprawy opiekuńcze*. Postępowanie wykonawcze co do orzeczeń wydanych w tym trybie także jest postępowaniem opiekuńczym, uregulowanym w art. 598¹⁵–598²¹ k.p.c.

Przepisy K.r.o. o kontaktach z dzieckiem jako jedyne dobro chronione przez te przepisy wskazują dobro dziecka (art. 113¹-113³ i 113⁵ k.r.o.). Przyznanie samodzielnej legitymacji do wnoszenia o ustalenie kontaktów najbliższym krewnym i powinowatym oraz osobom, które wcześniej sprawowały pieczę nad dzieckiem (art. 113⁶ k.r.o.) nie oznacza, że ustawodawca przyznał tym osobom prawa

podmiotowe. Przy rozstrzygnięciu o wnioskach o ustalenie kontaktów, niezależnie od osoby wnioskodawcy, jedynym kryterium pozostaje dobro dziecka.

Uznanie, że przepisy te nie wyłączają prawa do kontaktów z dzieckiem jako dobra osobistego członka rodziny dziecka, nie musi oznaczać ustalania kontaktów w różnych trybach. Możliwe jest rozwiązanie polegające na podnoszeniu na podstawie art. 23 k.c. prawa do kontaktów w postępowaniu opiekuńczym, a sąd opiekuńczy musiałby ważyć obydwa dobra: dobro dziecka i dobra osobiste członków jego rodziny.

Utrwalonym poglądem jest, że kontakty rodzinne co do zasady służą dobru dziecka. Kontakty rodzinne służą zarówno celom wychowawczym (socjalizacja) jak i przyszłości dziecka, gdyż członkowie rodziny mogą służyć wsparciem przy wchodzeniu w dorosłość i później, przez całe życie. Problem pojawia się, gdy opiekun, najczęściej rodzic sprawujący pieczę nad dzieckiem, nie rozumie, co jest długoterminowo dobre dla dziecka, lub przedkłada własne, negatywne emocje wobec drugiego rodzica lub innego członka rodziny nad dobro dziecka.

W przypadku nastawiania dziecka przeciwko członkom rodziny niesprawującym codziennej pieczy nad dzieckiem samo egzekwowanie kontaktów z dzieckiem może naruszać dobro dziecka. W postępowaniu opiekuńczym dotyczącym kontaktów powodowego ojca z dzieckiem ustalono, że na skutek nieprawidłowej postawy matki dziecka nabrało ono niechęci do spotkań z ojcem i spotkania te wywołują u niego stres i konflikt lojalności. Sąd opiekuńczy stoi wówczas przed bardzo trudnym zadaniem oceny, czy dalsze egzekwowanie kontaktów ojca z dzieckiem nie powoduje zbyt dużego obciążenia dla dziecka oraz czy korzyści z przyszłej więzi z ojcem przeważają nad tym ogromnym obciążeniem.

Sąd opiekuńczy poza decyzją, czy nadal nakazywać i egzekwować kontakty dziecka z ojcem, ma do wyboru jeszcze jedną decyzję: odebrać codzienną pieczę matce i powierzyć ją ojcu, z zakazem kontaktów matki bez obecności innych osób do czasu, aż zaprzestanie manipulowania dzieckiem. Uznanie prawa do kontaktów z dzieckiem za dobro osobiste wynikające z art. 23 k.c., istniejące niezależnie od przepisów K.r.o., oznaczałoby, że sąd opiekuńczy nie kieruje się wyłącznie dobrem dziecka, zgodnie z art. 113¹ - 113³ i 113⁵ k.r.o., lecz także prawami członków rodziny dziecka do kontaktów z nim. Uczyniłoby to zadanie sądu opiekuńczego jeszcze trudniejszym, lecz przynajmniej sprzeczne żądania osoby sprawującej

pieczę i innych członków rodziny byłyby rozstrzygane w jednym postępowaniu przez sąd opiekuńczy dysponujący znaczenie szerszym zakresem możliwych decyzji niż tylko uwzględnienie danego żądania lub jego oddalenie.

W uzasadnieniu wyroku z 10 maja 2021 r., II CSKP 11/21, Sąd Najwyższy wskazał że uznanie prawa do kontaktów za dobro osobiste, rodzące roszczenie o dopuszczenie do kontaktów, dochodzone w procesie, „*oznaczałoby wprowadzenie równoległego, kolizyjnego systemu wydawania orzeczeń dotyczących kontaktów w postępowaniu cywilnym, wykonywanych w postępowaniu egzekucyjnym, co byłoby dysfunkcyjne*”. W wyroku tym SN, nie zajmując stanowiska w sporze czy więź rodzinna w ogólności jest dobrem osobistym, uznał, że więź rodzinna obejmująca sferę prawa do kontaktów z małoletnim dzieckiem nie stanowi dobra osobistego w rozumieniu art. 23 k.c.

Z kolei w sprawie zakończonej wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 25 listopada 2020 r., I ACa 948/19 (opubl. w *Portalu orzeczeń sądów powszechnych*), Sąd pierwszej instancji nakazał pozwanej matce dziecka przeproszenie powodowego ojca za pozbawienie go kontaktów z dzieckiem, a tym samym naruszenie jego dobra osobistego w postaci więzi emocjonalnej z córką, oraz przyznał zadośćuczynienie. Sąd ten oddalił żądanie nakazania matce dziecka, aby zaprzestała naruszania dóbr osobistych ojca dziecka w postaci więzi rodzicielskiej i prawa do życia rodzinnego poprzez kontakt z córką oraz stosowała się do orzeczeń sądu opiekuńczego. Sąd Okręgowy w Nowym Sączu uznał to roszczenie za nieadekwatne (tak ocena prawna tego roszczenia została streszczona w uzasadnieniu Sądu drugiej instancji). Sąd Apelacyjny w Krakowie oddalił apelację matki dziecka dzieląc ocenę, że więź rodzinna jest dobrem osobistym.

Próby dochodzenia kontaktów z dzieckiem w trybie procesu, jako dobra osobistego, podejmowali zwłaszcza dziadkowie, pozbawiani tych kontaktów najczęściej po śmierci rodzica będącego ich dzieckiem lub po rozwodzie i objęciu pieczy nad dzieckiem przez synową lub zięcia. Dlatego ustawodawca z dniem 13 czerwca 2009 r. przyznał dziadkom, rodzeństwu i powinowatym w linii prostej samodzielną legitymację do złożenia wniosku o ustalenie kontaktów z dzieckiem przez wprowadzenie art. 113⁶ k.r.o. (w uzasadnieniu projektu użyto pojęcia „prawa

i obowiązku utrzymywania kontaktów” zarówno w odniesieniu do rodziców i najbliższych dziecka jak i samego dziecka).

Jednak nadal w toku są postępowania w przedmiocie prawa do kontaktów w procesie na podstawie art. 24 § 1 k.c. Wyrokiem z 29 stycznia 2013 r., I ACa 906/12 (opubl. w *Portalu orzeczeń sądów powszechnych*) Sąd Apelacyjny w Katowicach oddalił apelację od wyroku oddalającego powództwo dziadka przeciwko synowi i synowej o umożliwienie kontaktów z małoletnią wnuczką tylko ze względu na brak dostatecznie silnej więzi dziadka z wnuczką. W uzasadnieniu wyroku Sąd ten uznał dopuszczalność dochodzenia w procesie prawa do kontaktów na podstawie art. 24 § 1 k.c. i to bez warunku przyznania tego prawa uprzednim postanowieniem sądu opiekuńczego (według Sądu pierwszej instancji naruszenie dóbr osobistych zachodzi dopiero w przypadku nierespektowania praw przyznanych orzeczeniem sądu opiekuńczego).

Przytoczone wyżej orzeczenia wskazują, że zagadnienie kwalifikowania więzi uczuciowej członka rodziny dziecka jako dobra osobistego w rozumieniu art. 23 k.c. budzi wątpliwości w orzecznictwie, a w przypadku uznania tej więzi za dobro osobiste wątpliwości budzi zakres ochrony przysługującej na podstawie art. 24 §1 k.c. Jako, że zagadnienie to wzbudziło wątpliwości składu Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę kasacyjną matki dziecka w niniejszej sprawie, na podstawie art. 398¹⁷ § 1 k.p.c. oraz art. 82 § 1 u.s.n. uzasadnia to przedstawienie tego zagadnienia do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi tego Sądu.

Dariusz Pawłyszczko Agnieszka Góra-Błaszczkowska Mariusz Załucki

[SOP]

[ms]